

EL-MUZZEMMIL: USTRAJNOST U POKORNOSTI

Almir FATIĆ

Fakultet islamskih nauka Univerziteta u Sarajevu
almirfat75@gmail.com

SAŽETAK: Autor u radu donosi tefsir sure El-Muzzemmil, 73. kur'anske sure, koja ima 20 ajeta. Ime je dobila po riječi kojom otpočinje – *el-muzzemmil* (umotani). Veći dio sure objavljen je u Mekki (1-19), i to vrlo rano, vjerovatno u četvrtoj godini poslanstva, dok je posljednji ajet ove sure, koji je i najduži, objavljen u Medini. U nekim predanjima navodi se da je El-Muzzemmil treća Objava (nakon prvih pet ajeta sure El-'Aleka i prvih sedam ajeta sure El-Muddessir). Glavna tema sure El-Muzzemmil jeste – ustrajnost u pokornosti (ibadetima). Naredbe i savjeti u ovoj suri prvotno su bili upućeni Muhammedu, a.s., a potom i svim njegovim sljedbenicima uz određena olakšanja.

Ključne riječi: El-Muzzemmil, 73. sura, tefsir, ustrajnost, noćni namaz, zikir, učenje Kur'ana, strpljivost, oprost

Uvod

El-Muzzemmil je 73. kur'anska sura i ima 20. ajeta. Naziv je dobila po riječi *el-muzzemmil* (المُزَّمِّل) koja se spominje u prvom ajetu. Sura je, po svemu sudeći, objavljena u dva različita perioda: mekkanskom (1-19) i medinskom (20), što je mišljenje većine učenjaka. Dakle, samo posljednji ajet ove sure, koji je i najduži, objavljen je u Medini. U izvorima se još navodi (od Ibn Abbāsa i Katādea) da su i 10. i 11. ajet objavljeni u Medini. Neki smatraju, npr. Mehdevi, da je ona u cijelosti objavljena u Mekki.

(Al-Māwardī, 2012:6/124; Ibn 'Atīyya, 2001:5/386; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/66) No slabost ovog mišljenja proizlazi iz činjenice da se u 20. ajetu spominju džihad i zekat, a ovo dvoje je, što je i potvrđeno, propisano u Medini.

U nekim predanjima navodi se da je El-Muzzemmil treća Objava (nakon prvih pet ajeta sure El-'Aleka i prvih sedam ajeta sure El-Muddessir), i tako je neki savremeni mufessiri i tretiraju, kao što je Abdurrahmān Habenneke el-Mejdāni u svom tefsiru, a za šta nudi i određenu argumentaciju. (Al-Maydāni, 2000:1/151) To

znači da su ajeti sure El-Muzzemmil objavljeni neposredno poslije Poslanikovog, a.s., povratka s brda Hira nakon prve (El-'Aleka), odnosno odmah nakon druge (El-Muddessir) Objave. (Al-Rāzī, 1981: 30/181; Ibn 'Atīyya, 2001:5/386; Al-Ālūsī, 1985: 29/101)¹

Es-Sujūti (s.a.:204-205) u svome *Lubābu n-nukūlu* navodi tri predanja o povodu objavljivanja sure El-Muzzemmil: jedno ocjenjuje veoma slabim, drugo ne govori precizno o vremenu njezina objavljivanja, dok treće sugerise da je sura El-Muzzemmil objavljena nešto kasnije.²

¹ Ovo se mišljenje nastoji utemeljiti i hadisom u kome stoji da se Allahov Poslanik, a.s., nakon primanja prve Objave u pećini Hira, vratio Hatidži, a tijelo mu se treslo te je rekao: "Umotajte me, umotajte me!" (zemmilūni, zemmilūni) pa su objavljene riječi *O, ti pokriveni!* (Jā ejjuh-el-muddessir). Shodno ovom predanju, tada je objavljeno i *O, ti umotani!*

(Jā ejjuh-el-muzzemmil) – a Muhammed, a.s., je bio umotan zbog straha koji ga je zadesio prilikom prve Objave i susreta s Džibrilom. (Buhari, 2008:1/7-8) Nakon ovog događaja, nastaje prekid Objave. O tome koliki je taj period bio, islamski učenjaci imaju različita mišljenja: šest mjeseci (Al-Bayhaqī), 3 godine ('Aynī), 40 dana (Al-Zarqāni).

² Evo tih predanja: 1. El-Bezzār i Et-Taberāni prenose veoma slabim lancem prenosilaca (sened vāh) da je Džābir rekao: "Kurejšije su se okupile u Gradskoj vijećnici (Dār en-nedva) i kazali: "Dajte ovom čovjeku (tj. Muhammedu) neko ime kako bi se ljudi od njega udaljili!" Jedni rekoše: 'Vračar!' (kāhin); drugi: 'Ne, nije vračar, već je lud! (medžnūn);

Na kasnije objavljivanje sure El-Muzzemmil ukazuje i predanje koje navodi Et-Taberī (2007:10/8261) u svome tefsiru od Se'ida (ibn Džubejra): "Kada je Svevišnji Allah objavio svome Vjerovjesniku *Jā'ejjube l-muzzemmil*, Vjerovjesnik, a.s., je u tom stanju proveo deset godina, tj. klanjajući noćni namaz, a sa njim je to činila i jedna grupa njegovih ashaba. Nakon deset godina Svevišnji je objavio zadnji ajet sure El-Muzzemmil te im tako olakšao."

Nema sumnje da je sura El-Muzzemmil objavljena u ranom periodu poslanstva Muhammeda, a.s. Vjerovatno se radi o četvrtoj godini poslanstva "u vrijeme kada je Časni Poslanik, a.s., otvoreno počeo propovijedati islam, a opozicija njemu u Mekki je postala aktivna i jaka."³ I sâm sadržaj ove sure, prema našem mišljenju, ukazuje na to da je objavljena u to vrijeme. Naime, u 10. ajetu Poslaniku, a.s., se savjetuje da se strpi na onome što govore njegovi protivnici, što ukazuje da je on već počeo javno djelovati i da je njegovo djelovanje izazvalo reakcije. A, potom, nakon deset godina – shodno Et-Taberijevom navodu – objavljen je zadnji ajet te sure u Medini. U Mekki je, kako je poznato, Muhammedovo, a.s., poslanstvo trajalo 13 godina, a javno pozivanje u islam otpočeo je treće godine poslanstva.

Glavnu temu sure El-Muzzemmil odredili bismo ovako – istrajnost u ibadetima. Ova tema izlaže se kroz sljedeće tematske cjeline: 1. obavljanje noćnog namaza: jednu trećinu noći, ili njenu polovinu, ili dvije trećine noći; 2. razgovijetno učenje Kur'ana;

3. mnogo spominjanje Allaha; 4. oslanjanje na Allaha u svim situacijama; 5. strpljenje na uvredama poricatelja Istine; 6. olakšanje sljedbenicima Muhammeda, a.s., u pogledu noćnog namaza, dok je njemu on obavezan. (Usp. Al-Šābūnī, 1981:3/463-464; Ḥalīl, 2017:261-262)

Važno je napomenuti da su sve naredbe i savjeti u ovoj suri prvotno bile upućene Muhammedu, a.s., a potom i svim njegovim sljedbenicima uz određena olakšanja.

Što se tiče kontekstualne povezanosti sure El-Muzzemmil sa surom El-Džinn, koja joj prethodi u mushafskom rasporedu, Es-Sujūti (s.a.:147) veli da je očigledna povezanost drugog ajeta El-Muzzemmil s 18. i 19. ajetom sure El-Džinn. A sa surom El-Muddessir, koja slijedi iza nje, sura El-Muzzemmil je blisko povezana – obje otpočinju pozivom Poslaniku, a.s.: El-Muzzemmil ga priprema za zadaću poslanstva, a El-Muddessir napućuje na ono pomoću čega će uspjeti u svome zadatku. I zato ove dvije sure možemo promatrati kao dvije *sure sestrice*.

1. Jā'ejjuh-el-muzzemmil

(يَا أَيُّهَا الْمُرْمَلُ)

O, ti umotani – El-Muzzemmil (الْمُرْمَلُ) – u osnovi: El-mutezemmil (المتزمل) – onaj koji se umotao svojom odjećom, umotani. Ovo se odnosi na Muhammeda, a.s., koji je bio umotan u svoju odjeću ili kakav čaršaf, vjerovatno da bi spavao. Ovo je profinjn način obraćanja Muhammedu, a.s., a u ajetima koji slijede uslijedit će – i to na samom početku njegovog

poslanstva – različiti zahtjevi koji nisu nimalo lahki. U ovom načinu obraćanja (umjesto, recimo O, Poslanice ili O, Vjerovjesniče), kako to kaže Es-Suhejlī, postoje dvije koristi: "Prva je – blago obraćanje. Naime, kada bi se Arabljani htjeli blago obraćati, koristili bi naziv izveden iz dotičnog stanja, kao što je Vjerovjesnik, a.s., zovnuo hazreti Aliju: *Kum, jā'Ebā Turāb!* (doslovno: Ustani, o, Oče zemlje), jer se bio spavajući uprašio. Druga: upozorenje svakom umotanom, onome ko noću spava, da se probudi radi spominjanja Allaha, dž.š., jer u imenu izvedenom iz glagola ima udio i svaki onaj ko se odlikuje dotičnim opisom". (Al-Qurṭubī, 1996:19/33-34; Al-Šābūnī, 1981:3/464; Ibn Džuzejj, 2014:6/243)

2. Kumil-lejle illā kalilā

(قُمِ اللَّيْلُ إِلَّا قَلِيلًا)

3. Nisfehu evin-kus minhu

(نِصْفَهُ أَوْ انْقُصْ مِنْهُ قَلِيلًا)

4. Evzid 'alejhi ve rettilil-Kur'āne tertilā

(أَوْ زِدْ عَلَيْهِ وَرَتِّلِ الْقُرْآنَ تَرْتِيلًا)

Probdiv noć, osim malog dijela, / polovinu njezinu ili od nje malo manje, / ili malo više od nje, i izgovaraj Kur'an pažljivo – Ovo je naredba Muhammedu, a.s., da klanja noćni namaz (tehedždžud; kijāmul-lejl). To je preporučljivo i nama kao dobrovoljni namaz (nafila), a Poslaniku, a.s., bila je stroga obaveza (farz). U 2. ajetu naredba je data da klanja veći

treći dodadoše: 'Nije lud, nego je sihirbaz!' (sāhir); jedni opet ustvrđiše da nije ni sihirbaz. Za to je Poslanik, a.s., saznao pa se umotao u svoju odjeću i njome pokrio, i tad mu je došao Džibril i rekao: 'O, umotani' (El-Muzzemmil) i 'O, pokriveni (El-Muddessir)'. 2. Ibn ebī Hātim prenosi da je Ibrāhīm en-Nehā'ī o prvom ajetu sure El-Muzzemmil rekao da je objavljen dok je Poslanik, a.s., bio u odjeći od somota (katif). 3. Hākim bilježi da je Aiša kazala: "Kada je objavljeno: قُمِ اللَّيْلُ إِلَّا قَلِيلًا يَا أَيُّهَا الْمُرْمَلُ (1-2), ashabi su

godinu dana obavljali noćni namaz toliko da su im noge oticale, pa je potom objavljeno قَاتِرُوا مَا تَبَسَّرَ مِنْهُ. Identično ovome prenosi i Ibn Džerir od Ibn 'Abbāsa i drugih. (Es-Sujūti, s.a.: 204-205)

³ Sayyid Abul Ala Maududi, *Tafhim al-Qur'an – The Meaning of the Qur'an*, <http://www.englishsafsir.com> (2.11.2022.) – U klasičnim izvorima (*El-Burhān* i *El-Itkān*) susrećemo različita mišljenja o vremenskom redoslijedu objavljivanja kur'anskih sura: prema Ibn 'Abbāsu redoslijed

je sljedeći: Ikre', Nūn, El-Muzzemmil, El-Muddessir, Tebbet, Tekvir, El-'Alā...; prema Džābiru ibn Zejdu: Ikre', Nūn, El-Muzzemmil, El-Muddessir, El-Fātiha, Tebbet, Tekvir, El-'Alā...; prema *Mushafu* hazreti Alije: Ikre', El-Muddessir, Nūn, El-Muzzemmil, Tebbet, Tekvir...; prema hazreti Aiši: Ikre', Nūn, El-Muzzemmil, El-Muddessir, Ed-Duhā, ostatak sure Ikre'... Dakle, oko tog pitanja nije postignut konsenzus niti je izrečen konačan stav.

dio noći. No u 3. ajetu daje se druga opcija: pola noći ili nešto manje od toga, a u 4. ajetu još jedna: nešto više od toga. Čini se da se pola noći smatralo poželjnim, a onda se ta mjera može povećati ili smanjiti.

Neki kažu da je noćni namaz bio farz i za Vjerovjesnika, a.s., i za njegove sljedbenike (ummet), pa su ashabi stajali na noćnim namazima toliko dugo da su im noge oticale te je propis derogiran 20. ajetom ove sure, i na taj način je *kijāmūl-lejl* postao dobrovoljni namaz/nafila. Ovo je mišljenje Aiše, r.a., od koje se prenosi da je ovaj namaz bio farzom godinu dana, a veli se i osam mjeseci kao i deset godina, kako smo vidjeli u Et-Taberijevom predanju od Se'ida b. Džubejra. Neki su opet kazali da je noćni namaz ostao farzom i Vjerovjesniku, a.s., i njegovom ummetu i nije derogiran, ali nije obaveza probdjeti cijelu noć nego onoliko koliko je ljudima lahko (mā tejšere minhu), kako se navodi u 20. ajetu. Ovo je mišljenje Hasana el-Basrija i Ibn Sirina. (Ibn 'Atiyya, 2001: 5/387; Al-Qurtubi, 1996:19/34-38; Ibn Džuzejj, 2014:6/244-245)

Ve rettīli l-Kur'āne tertīlā – i izgovaraj Kur'an pažljivo – Tertīl (تَرْتِيل) je polagahno, odmjereno, smireno i pravilno učenje Kur'ana. To podrazumijeva da svako slovo bude jasno izgovoreno. Allahov Poslanik, a.s., bi učio razgovijetno, harf po harf, i ne bi naišao na ajet koji govori o milosti, a da nije zastao i tražio milost, a niti na ajet koji govori o kazni, a da nije zastao i tražio utočišta od nje. Ovo se Muhammedu, a.s., objavljuje onda kada je još uvijek vrlo malo objavljeno od Kur'ana. On je mnogo ponavljao ono što mu je bilo objavljeno i učio je polahko. Smireno i jasno učenje Kur'ana, uz razmišljanje o proučenom,

utječe na naše duše. Ne bi trebalo da nam bude cilj da što prije završimo Kur'an samo zato da bismo ga završili, a ne razmišljali o onom proučenom. (Usp. Al-Rāzī, 1981:30/173-174; Al-Maydānī, 2000:1/161; Al-Šābūnī, 1981:3/465)

5. Innā senulki alejke kavlen sekilā (إِنَّا سَنُلْقِي عَلَيْكَ قَوْلًا ثَقِيلًا)

Mi ćemo ti, zaista, slati Tešku Riječ – Kavlen sekilā – قَوْلًا ثَقِيلًا – Teška Riječ – odnosi se na Kur'an. Poslanik, a.s., ima odgovornost da Poruke prenese svom narodu i to mu nije bilo lahko. Noćnim namazom i učenjem Kur'ana, koji su prethodno spomenuti, Muhammed, a.s., se jačao za izvršenje te odgovornosti. Ovdje učimo lekciju da se noćnim namazom i učenjem Kur'ana približavamo svome Gospodaru i lakše podnosimo življenje po Uputi. Da bi Muhammed, a.s., bio sposoban da ponese teret *Teške Riječi* morao je obavljati noćni namaz, učiti Kur'an, a to znači morao je napustiti spavanje i njegovu ugodu. Kur'an je težak zbog naredbi, pravila, propisa, itd., koje sadrži. Postupanje po ovim naredbama je velika odgovornost.⁴

Neki kažu da se pod *težinom* Kur'ana misli na njegovo objavljivanje Poslaniku, a.s., jer se prenosi (od hazreti Aiše) da se u momentu primanja Objave jako znojio čak i u hladnijim danima. Zejd ibn Šābit je rekao: "Jednom se Objava spustila Poslaniku, a.s., u stanju kada je on svoje koljeno naslonio na moje koljeno. Osjetio sam takav pritisak težine na koljenu da sam mislio da će se slomiti." U jednom predanju od hazreti Aiše stoji da je ona kazala: "Kad god bi se Objava spuštala Poslaniku, a.s., dok je jahao na svojoj devi, deva bi bila prisiljena da nasloni grudi na

zemlju i ne bi se mogla pomjeriti dok se objavljivanje ne završi". (Al-Tabarī, 2007:10/8263; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/67; Ibn 'Atiyya, 2001:5/387; Ibn Kaṭīr, 1996:4/558)

6. Inne nāšī'etel-lejli hije ešeddu wat'en ve akvemu kilā (إِنَّ نَاشِئَةَ اللَّيْلِ هِيَ أَشَدُّ وَطْأًا وَأَقْوَمُ قِيَلًا)

Zaista ustajanje noću jače djeluje, i jasnije se izgovara – Našī'etu (نَاشِئَةٌ) je ženski rod imenice *nāšī'* (نَاشِئٌ) – *mladić, početnik, noćna pojava, a derivira se iz neše'e (نَشَأَ) – dignuti se, oživjeti, iskrnuti, izbiti, postati, obrazovati se, formirati se, razvijati se, odrasti.* (Muftić, 2017:1722-1723) O značenju riječi *nāšī'etel-lejli* (نَاشِئَةُ اللَّيْلِ) komentatori i jezikoslovci dali su četiri različita mišljenja: 1. osoba koja ustaje noću; 2. noćni sati; 3. ustajanje noću; 4. ustajanje u noći i ustajanje nakon malo spavanja. Et-Taberī (2007:10/8265) prenosi od Ibn Abbāsa da se na abesinskom jeziku za onoga ko noću ustane kaže *neše'e* (نَشَأَ). Dakle, *neše'* znači *kāme* (قَامَ); *nāšī'etel-lejli – ustajanje noću.* Neki to ograničavaju samo na noćno vrijeme poslije jacije-namaza. (Al-Māwardī, 2012:6/127; Al-Rāzī, 1981: 30/175-176)

Sintagma *ešeddu wat'en* (أَشَدُّ وَطْأًا) *jače djeluje – staviti nogu na nešto svojom težinom tijela, gaženje; وَطِئَ وَطِئًا, stati, stupiti; قَوَّطَنَ – priprema, pripravljanje, uvod),* povezana s *nāšī'etel-lejli*, ima veoma široko značenje, tako da u komentarima Kur'ana nalazimo veći broj njezinih tumačenja. El-Mevdūdī je dao sljedeća:

1. Noćno ustajanje radi ibadeta protivno je ljudskoj prirodi i čovjekovo *ja* traži lahkoću i

⁴ "Smatram da se pod *težinom kur'anske riječi* misli na to da Kur'an sadrži obilje značenja. Ljudi su u stanju razumjeti to bogatstvo značenja samo putem lagahnog, sporog i strpljivog učenja, razmišljanja i udublivanja... *Teška Riječ* je jedna od odlika nadnaravnosti kur'anskog stila budući da on ima *teška* značenja... Što se

tiče njegove težine u pogledu postupanja prema njemu, to je nesuvislo mišljenje jer Svevišnji muslimanima u njihovoj vjeri nije propisao ništa teško. A što se tiče težine pamćenja Kur'ana, i to je nesuvislo na temelju ajeta iz sure El-Kamer (17). Što se tiče težine njegova objavljivanja za tijelo Poslanika, a.s., to je težina pod

utjecajem Objave, a ne pod utjecajem kur'anskih ajeta, pa je i ovo mišljenje nesuvislo. Prema tome, značenje koje treba prihvatiti jeste da se pod *težinom kur'anske riječi* misli na obilje njegovih značenja izraženih sa malo riječi te težine dokučivanja suština koje sadrže ta značenja". (Al-Maydānī, 2000:1/163)

utjehu u to vrijeme, tako da je taj čin vježba koja je najefikasnija u kontroli i discipliniranju sebe. Osoba koja se upravlja ovom metodom i zadobije dominaciju nad svojim tijelom i umom postaje sposobna da koristi svoju moć na Božijem putu, može djelotvornije i čvršće raditi na tome da poruka prave vjere prevlada u svijetu.

- Ovo je vrlo efikasno sredstvo za stvaranje harmonije i sloge između srca i jezika, jer tokom ovih noćnih sati niko drugi ne interveniše između roba i njegovog Gospodara, i šta god čovjek izgovori svojim jezikom u ovom stanju, to je sam glas njegovog srca.
- Ovo je vrlo efikasno sredstvo za postizanje usklađenosti između spoljašnjosti i unutrašnjosti čovjeka, jer osoba koja bi u samoći noći napustila svoju udobnost i opuštenost i ustala radi obožavanja, učinila bi to samo iz iskrenosti; u tome ne može biti ni trunke pokazivanja i licemjerja.
- Kako je ovo obožavanje teže čovjeku od obožavanja danju, ono u njemu razvija postojanost: on je osposobljen da čvršće hoda Božijim putem i može se suočiti i podnijeti tegobe tog puta s većom postojanošću i odlučnošću.⁵

Zaključak je sljedeći: riječi *ešeddu waʿen* ukazuju na to da noćni ibadeti jače i više djeluju na ljudsko srce.

Ve akvemu kilā (وَأَقْوَمُ قِيلًا) i *jasnije se izgovara* – *Kil* (قِيل) je govor pa bi doslovno značenje bilo: Čini govor pravijim i zvučnijim. Od Ibn Abbāsa se prenosi da je riječi *akvemu kilā* objasnio: *absenu lafzen* (ljepše se izgovara). (Al-Zamahšari, 2005:1151; Al-Rāzī, 1981:30/176) Smisao je da u to vrijeme čovjek može Kur'an čitati/učiti s većim mirom, pažnjom i razumijevanjem. Tada nema ometanja, većina ljudi spava te je srce pažljivije prema učenju i proučenom.

7. Inne leke fin-nehāri sebhān

(إِنَّ لَكَ فِي النَّهَارِ سَبْحًا طَوِيلًا)

Ti danju, zaista, imaš mnogo posla – *Nebar* (النَّهَار) je *dan*; *sebh* (سَبْح) je ovdje u značenju *uposlenosti*, *posla*; *sebh* je infinitiv glagola *sebeha* (سَبَح) koji znači *plivati*, *kretati se* (*zvijezde*), *trčati* (*konji*), ali i *zarađivati*, *privređivati*. (Muftić, 2017:1722-1723) U osnovi ovog glagola, dakle, počiva ideja *kretanja* zajedno s *lahkoćom*, *blagošću*, *gracioznošću*. Čovjek svojim *kretanjem* stiče opskrbu i zaradu. Otuda izreka *El-Bereke fil-hareke* (Beričet je u kretanju). Upotreba riječi *sebh* ovdje aludira na to da to *kretanje* za *nafakom* bude *uljudno*, *bez nasilja* i *nepravde*, baš kao što to čine ptice u zraku i ribe u vodi (za koje se također koristi riječ *sebh*: *sebhū-semek fil-mā* – plivanje ribe u vodi, *sebhū-tajr fi l-heva'* – let ptice u zraku). Također, u ajetu se uz *sebh* navodi *dan* (*nehār*), što upućuje na to da je *dan* najbolje vrijeme za sticanje *nafake* i međusobno poslovanje, dok je *noć* najbolje vrijeme za odmor, *spanje* i *ibadet*. (Vidi: En-Nebe', 10-11) (Al-Maydāni, 2000:1/166-168)

Muhammed, a.s., je tokom dana bio zauzet svojim svakodnevnim poslovima, tj. pozivanjem ljudi u islam, a noću se od njega traži da se posveti *ibadetu*. "Svevišnji Allah prvo Svome Poslaniku naređuje *namaz*, a zatim spominje razlog da to bude *noću*, a ne *danju*, a potom objašnjava koja su to najčasnija djela naređena prilikom obavljanja *noćnog namaza*." (Al-Rāzī, 1981:30/176)

8. Vez-kur isme Rabbike

ve tebetel ilejhi tebtilā

(وَأذْكُرِ اسْمَ رَبِّكَ وَتَبْتَئِلْ إِلَيْهِ تَبْتِيلًا)

I spominji ime Gospodara svoga i Njemu se potpuno posveti – Glagol *ze-kere* (ذَكَرَ) znači *spominjati*, *spomenuti*; riječ *ism* (اسْم) ime je neodređena (*ne-kire*), što ukazuje da se može spominjati bilo koje od Allahovih lijepih

imena.⁶ *Rabb* (Gospodar) podrazumijeva Onoga ko ima potpunu vlast nad vama, ko vas posjeduje, ko vas daruje i ko vama gospodari. *Tebetul* (تَبْتُل) je *potpuno posvećivanje ibadetu*, predavanje Allahu, dž.š., oslanjanje samo na Njega i iskreno djelovanje zarad Njegova zadovoljstva. U ajetu su istaknute dvije činjenice: *zikir* (spominjanje imena Svevišnjeg) i *tebetul* (posvećivanje ibadetu). Ovo znači da treba često spominjati Allaha tokom dana i noći i posvetiti se *ibadetu* kada se završe svakodnevni poslovi. Zapravo, Svevišnjeg se treba sjećati u svakom poslu ili zanimanju. U *zikir* spadaju: *namaz*, *tesbih*, *učenje Kur'ana* itd. (Al-Zamahšari, 2005:1151; Ibn Kaṭīr, 1996:4/561)

9. Rabbul-mešriki vel-

magribi lā ilāhe illā Huve

fet-tehizhu Vekilā (رَبُّ الْمَشْرِقِ وَالْمَغْرِبِ لَا إِلَهَ إِلَّا هُوَ فَاتَّخِذْهُ وَكِيلًا)

On je Gospodar istoka i zapada, nema drugog Boga osim Njega, pa Njega uzmi za Povjerenika – *El-Mešrik* (الْمَشْرِق) je *istok*, a *el-magrib* (الْمَغْرِب) – *zapad*. *Vekil* (وَكِيل) je *onaj u koga se ima potpuno povjerenje*, tako da mu, mirna srca, možete povjeriti sve vaše poslove. Ovo znači da je potrebno potpuno se pouzdati u Svevišnjeg u svojim poslovima jer On je *Rabb* (Gospodar, Vlasnik) svega, cijelog Univerzuma (*Rabbul-mešriki vel-magrib*). Muhammedu, a.s., ovim ajetom se savjetuje da se ne uznemirava zbog poteškoća u svome pozivu i da se osloni na Povjerenika koji će se dobro (po)brinuti za njegove poslove.

10. Vas-bir 'alā ma jekülüne

veh-džurhum hedžren džemilā

(وَأَصْبِرْ عَلَىٰ مَا يَأْتِيكَ وَأَهْجُرْهُمْ هَجْرًا جَمِيلًا)

I otrpi ono što oni govore i izbjegavaj ih na lijep način – Imperativ *va*

kakav grijeh, neka spominje Allahova imena *El-Muntekim*, *El-Džebbar*, *El-'Adl* i sl.; a kada učini neki grijeh, neka spominje Allahova imena *Er-Rahim*, *Et-Tevvab*, *El-Gafur*, *El-'Afuuv*." (Al-Maydāni 2000:1/169)

⁵ Maududi, *Tafhim al-Qur'an – The Meaning of the Qur'an*, <http://www.english-tafsir.com>.

⁶ "Kada je čovjek zauzet sticanjem nafake, neka spominje Allahovo ime *Er-Rezzāk*; kada se boji da neće počinuti

s-bir (صَابِرٌ *otrpi*) derivira se iz riječi *es-sabr* (sabr) čije je osnovno značenje *el-habs* (الحبس) – *zadržavanje, suzdržavanje*, i sabur ne predstavlja samo puko trpljenje usljed slabosti već izdržljivost, posvećenost, postojanost i odlučnost. Izraz *hedžr*/هجر (iz kojeg se derivira *veh-džurhum hedžren*) podrazumijeva *udaljšavanje, izbjegavanje, nesusretanje. Lijepo izbjegavanje (hedžren džemilā – هَجْرًا جَمِيلًا)* podrazumijeva izbjegavanje koje ne prati ljutnja, svađa, prepirka.

I u ovom ajetu Poslanik, a.s., (kao i svaki njegov sljedbenik) podučava se o dvije plemenite osobine: sabur u odnosu na uvrede nepristojnih ljudi i izbjegavanje onih koji su grubi prema njemu. Ovo drugo ne znači potpuno prekidanje veze s takvima i odustajanje od njih u smislu Upute. Poslanik, a.s., jednostavno treba zanemariti uvrede zlih osoba i ne treba ga to opterećavati; ne treba pokazivati ljutnu, želju za svađom ili osvetom. Ovo ukazuje da se Muhammed, a.s., čim je počeo javno pozivati u islam, suočio s uvredama i grubošću poricatelja Istine. Svevišnji ga podučava kako da plemenito postupa u tim situacijama.

11. Ve zerni vel-mukezzibine ulin-na'meti ve

mehhilhum kalilā (وَذَرْنِي وَمَا كَذَّبْتَنِي أُولِي التَّعَمَّةِ وَمَهْلَهُمْ قَلِيلًا)

A Meni prepusti poricatelje, koji raskošno žive, i daj im vremena malo – Postoje različita mišljenja o tome na koga se misli pod onima koji raskošno žive (ulin-na'meti – أُولِي التَّعَمَّةِ = ulil-ginā: ljudi luksuza): 1. kurejšavičke vođe koje su kasnije ubijene na Bedru; 2. dvanaest sinova El-Mugīre b. Abdullāha iz plemena Kurejš; 3. bogate vođe Kurejšija koje su ismijavale Poruku. (Al-Māwardī 2012:6/129; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/68; Al-Qurtubī, 1996:19/45) Ovo nam govori da su poricatelji Istine (*el-mukezzibīn*) u Mekki bili imućni ljudi, ljudi luksuza, čijim interesima nije odgovaralo mijenjanje postojećeg stanja.

(Vidi: El-E'arāf, 60, 75, 88; El-Mu'minūn, 33; Sebe', 34-35; Ez-Zuhuf, 23) Svevišnji ovim izriče Svoju prijetnju takvima!

Ve mehhilhum kalilā (وَمَهْلَهُمْ قَلِيلًا) – i daj im vremena malo – Glagol mehbele (مَهَّلَ) znači dati vremena; odgoditi vraćanje [duga], odgađati, kao i biti strpljiv i blago postupati prema nekome. (Muftić, 2017:1666) (Vidi: Et-Tārik, 17)

12. Inne ledejnā enkālen ve džehimā (إِنَّ لَدَيْنَا أَنْكَالًا وَجَحِيمًا)

13. Ve ta'āmen zā gusatīn ve 'azāben elimā (وَطَعَامًا ذَا غُصَّةٍ وَعَذَابًا أَلِيمًا)

Zaista će biti kod Nas okova i vatre užarene, / i hrane koja guši, i kazne bolne – Enkāl (أَنْكَال) su okovi, lanci (jednina nīkl – نِكْل). (Muftić, 2017, 1777) Džehīm (جَحِيم) je velika, žestoka (džehennemska) vatra. Derivira se iz riječi džuhm kojom se označava pogled lava u trenutku kada se sprema da se baci na svoj plijen. Džehīm zuri u svoju žrtvu, spreman na napad, tj. da dočeka i prihvati one koji će ući u njega.⁷

Ta'āmen zā gusatīn (طَعَامًا ذَا غُصَّةٍ) – i hrane koja guši – Ta'ām (طَعَام) je hrana i to ona koja je pogodna za ljudska bića, ali je sada to hrana koja ima bodlje na sebi koje se zaglavljaju u grlu i a ne može proći kroz grlo, tako da izaziva gušenje (gusatīn – غُصَّةُ sve što guši, davi; mn. غُصَصُ gusas). Drugi su rekli da hrana ne prolazi jer je neukusna i veoma gorka. Ovo nam govori da će oni u Džehimu osjećati veliku glad i da će biti prisiljeni da jedu hranu koja će ih gušiti. Neki kažu da je to drvo Zekkūm, ili, pak, trnje. Prenosi se da se Vjerovjesnik, a.s., onesvijestio kad je proučio ovaj ajet. (Al-Ṭabarī,

2007:10/8273-8274; Ibn 'Aṭīyya, 2001:5/389; Ibn Kaṭīr, 1996:4/562; Al-Šabūnī, 1981:3/467)

Ovo su veoma žestoke kazne koje čekaju poricatelje Istine: bit će teško okovani, u Vatri gorućoj, žestokoj, s hranom koja guši i, k tome još, bolno kažnjavani.

14. Jevme terdžufu l-erdu ve l-džibālu ve kānetil-džibālu

kesīben mehīlā (يَوْمَ تَرْجُفُ الْأَرْضُ وَالْجِبَالُ وَكَانَتِ الْجِبَالُ كَثِيبًا مَّهِيلًا)

Na Dan kada se zatresu Zemlja i planine, i planine budu poput humki pješčanih – Glagol redžefe (رَجَفَ – ovdje u obliku imperfekta تَرْجُفُ terdžufu) znači (po)zatrestiti; (za)uzdrmati; redžfe (رَجْفَةٌ) je potres, drhtaj, jeza, uzbuna, kućanje srca. (Muftić, 2017; 591) Er-rādžifeh (الرَّاجِفَةُ) je također potres, žestoki potres Zemlje koji će prestrašiti ljude (En-Nāzi'at, 6); el-džibāl (الجِبَال) su planine (jednina el-džebel – الجبل); kesīb (كَثِيب) – humka, dina (mn. eksibe, kusub, kusbān); mehīl (مَهِيل) je ono što se gazi, sitni pijesak. (Al-Zamaḥšari, 2005:152; Ibn al-Ġawzī, 2009:8/69; Al-Qurtubī, 1996:19/47)⁸

U ovom ajetu Svevišnji daje sliku onoga što će se dogoditi toga Dana, tj. Sudnjega dana, kada će poricatelji Istine biti žestoko kažnjeni. Tada će nestati kohezivna sila koja povezuje planine i Zemlju pa će planine biti raspršene poput humki sitnoga pijeska. Na više mjesta u Kur'anu opisuje se šta će se dogoditi s planinama toga Dana. (Tā Hā, 105-106: En-Nebe', 20; Et-Tekvir, 3) Ako će takvo stanje biti s planinama, tim čvrstim strukturama zbog strahota toga Dana, kako li će tek biti s čovjekom?!

u značenju *kel-kesībil-mehīl*, tj. kao humke pješčane, poput humki pješčanih jer se tu radi o stilskom poređenju (et-tešbih el-belīg) u kojem je ispuštena čestica poređenja (edat et-tešbih) i zajedničko svojstvo poređenja (*vedžh eš-šibh*).

⁷ <https://www.scribd.com/document/33405090/SurahTakathur-Miracle-DreamTafseer-NoumanAliKhan> (pristupljeno: 28.05.2019.).

⁸ El-Mejdāni (2000:1/180) kaže da riječi *kesīben mehīlā* (كَثِيبًا مَّهِيلًا) treba razumjeti

15. Innā erselnā ilejkum resūlen šāhiden ‘alejkum kemā erselnā ilā Fir’avne resūlā (إِنَّا أَرْسَلْنَا إِلَيْكُمْ رَسُولًا شَاهِدًا عَلَيْكُمْ كَمَا أَرْسَلْنَا إِلَىٰ فِرْعَوْنَ رَسُولًا)

16. Fe ‘asā Fir’avnur-resūle fe ehaznāhu ahzen vebila (فَعَصَىٰ فِرْعَوْنُ الرَّسُولَ فَأَخَذْنَاهُ أَخْذًا وَبِيلًا)

Mi smo vam, zaista, poslali Poslanika, svjedoka protiv vas, isto onako kao što smo poslali i Faraonu poslanika, / pa je Faraon bio neposlušan poslaniku te smo ga kaznili kaznom žestokom – Asā (عَصَى) znači ne poslušati, odbiti; glagol ehaze (أَخَذَ) znači uzeti, zgrabiti, ščepati, ovdje: kazniti; vebil (وبيل) je težak, žestok.

Ovo je sada direktno obraćanje Mekkelijama kojima je Svevišnji poslao (erselnā) poslanika (resūlen) Muhammeda, a.s., a koga su oni odbijali, kao svjedoka (šāhiden) koji će protiv njih i njihovih postupaka svjedočiti na Sudnjem danu. I još im kao primjer navodi poslanika Musaa, a.s., koga je poslao Faraonu. Mufesir El-Hāzin ističe da se ovdje spominju Musa, a.s., i Faraon zato što su Muhammeda, a.s., ponižavali Mekkelije jer je rođen među njima, kao što je i Faraon ponižavao Musaa, a.s., jer je odrastao na njegovom dvoru. (Al-Hāzin, 2004:4/358) Poenta je sljedeća: Ako se moćni Faraon nije mogao zaštititi od Božije kazne, kako ćete, onda, vi to učiniti?! Ako ne prihvatite Istinu preko Poslanika koga smo Mi poslali, stići će vas, na kraju, isto ono što je stiglo Faraona. Ali čak i ako vam na ovom svijetu ne bude poslana kazna, kako ćete se spasiti kazne na Sudnjem danu?! (Usp. Al-Zamaḥšarī, 2005:1152; Al-Šābūnī, 1981:3/468; Maududi)

17. Fe kefte tetekūne in keferetum jevmen

jedž’alul-vildāne šibā (فَكَيْفَ تَتَّقُونَ إِن كَفَرْتُمْ يَوْمًا يَجْعَلُ الْوِلْدَانَ شِيبًا)

18. Es-Semā’u munfetirun bihi kāne va’duhu mef’ulā (السَّمَاءُ مُنْفَطِرٌ بِهِ كَانَ وَعْدُهُ مَفْعُولًا)

Kako ćete se sačuovati, ako ostanete nevjernici, Dana koji će učiniti djecu

sijedom?! / Nebo će se tada rascijepiti i obećenje Njegovo će se ispuniti – Nastavlja se opis strahota Sudnjega dana: u 17. ajetu diskurs je u upitnoj formi s tim da je više u smislu čuđenja kako poricatelji Istine mogu odbiti uopće Poziv k Istini. Naime, toga Dana nema druge zaštite osim Allahove. Dva su tumačenja zašto će kosa djece (el-vildān – الولدان) posijediti (šibā – شيبًا) na Sudnjem danu: 1. zbog dužine tog Dana i 2. zbog njegovih strahota. Et-Taberī veli da će djeca posijediti zbog strahota Sudnjega dana. Strahota tog Dana bit će tolika da će se i samo nebo (es-semā’ – السماء) rastrgati (munfetirun – مُنْفَطِرٌ = متشقة) (vidi suru El-Infītār – Ras-cjepljenje neba). A to će se neminovno dogoditi jer Svevišnji ne krši obećanje Svoje. (Al-Ṭabarī, 2007:10/8286; Al-Šawkānī, 2007:1574; Al-Maydānī, 2000:1/183-185)

19. Inne hazihi tezkireh fe men šā’e t-tehaze ilā Rabbihī sebila

(إِنَّ هَذِهِ تَذْكِرَةٌ فَمَنْ شَاءَ اتَّخَذْ إِلَىٰ رَبِّهِ سَبِيلًا)

Zaista je ovo Podsjetnik, pa ko hoće, prihvatit će se puta Gospodaru svome / Zaista je ovo Podsjetnik, pa ko hoće, neka traži put put do Gospodara svoga – Tezkireh (تذكرة) je podsjetnik i to najviši vid podsjećanja ili najveći podsjetnik. U kontekstu navedenih ajeta, u podsjećanju na Sudnji dan i njegove strahote ima koristi za vjernike i one koji žele da se odazovu. I onaj ko o tome vodi računa, on će uzeti put ka Svevišnjem Allahu, a to je put ispravnog vjerovanja i činjenja dobrih djela.

20. Inne Rabbeke ja’lemu enneke tekūmu ednā min suluseji l-lejli ve nisfehu ve sulusehu ve tā’ifetun mine l-lezīne me’ake vallāhu jukaddiru l-lejle ve n-nehāre ‘alime en len tuhsuhu fe tābe ‘alejkum fak-reū mā tejessere minel-Kur’āni ‘alime sejekunu minkum merdā ve āharūne

jadribūne fil-erdi jebtegūne min fadlillāhi ve āharūne jukātilūne fi sebilillāhi fak-reū mā tejessere minhu ve ekimus-salāte ve ātuz-zekjāte ve akridullāhe kardan hasenen ve mā tukaddimū li enfusikum min hajrin tedzīdūhu ‘indellāhi huve hajren ve e’azame edzren vestagfirullāhe innellāhe Gafūrun Rahim

(إِنَّ رَبَّكَ يَعْلَمُ أَنَّكَ تَقُومُ أَدْنَىٰ مِنْ ثُلُثِي اللَّيْلِ وَنِصْفَهُ وَثُلُثَهُ وَطَائِفَةٌ مِنَ الَّذِينَ مَعَكَ وَاللَّهُ يُقَدِّرُ اللَّيْلَ وَالنَّهَارَ عَلِمَ أَنْ لَنْ تُحْصَوْهُ فَتَابَ عَلَيْكُمْ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنَ الْقُرْآنِ عَلِمَ أَنْ سَيَكُونُ مِنْكُمْ مَرْضَىٰ وَآخَرُونَ يَضْرِبُونَ فِي الْأَرْضِ يَبْتَغُونَ مِنْ فَضْلِ اللَّهِ وَآخَرُونَ يُقَاتِلُونَ فِي سَبِيلِ اللَّهِ فَاقْرَءُوا مَا تَيَسَّرَ مِنْهُ وَأَقِيمُوا الصَّلَاةَ وَآتُوا الزَّكَاةَ وَأَقْرِضُوا اللَّهَ قَرْضًا حَسَنًا وَمَا تُقَدِّمُوا لِأَنْفُسِكُمْ مِنْ خَيْرٍ تَجِدُوهُ عِنْدَ اللَّهِ هُوَ خَيْرًا وَأَعْظَمَ أَجْرًا وَاسْتَغْفِرُوا اللَّهَ إِنَّ اللَّهَ غَفُورٌ رَحِيمٌ)

Zaista Gospodar tvoj zna da ti u namazu provodiš manje od dvije trećine noći, polovinu njezinu ili trećinu njezinu, a i jedna skupina onih koji su s tobom. A Allah određuje dužinu noći i dana, On zna da vi to ne možete izračunati/izdržati te vam prašta, pa vi učite ono što je labko iz Kur’ana! On zna da će među vama biti bolesnih, i onih koji će putovati po svijetu tražeći blagodati Allahove, i onih koji će se boriti na Putu Allahovom, zato učite ono što vam je labko iz njega! I obavljajte namaz, i udjeljujte zekat, i Allahu zajam dajte draga srca! A dobro koje za sebe unaprijed pripremite naći ćete kod Allaha još boljim, i dobit ćete još veću nagradu! I tražite od Allaha da vam oprost! Zaista Allah mnogo prašta i samilostan je.

Početak ajeta da ti u namazu provodiš manje od dvije trećine noći, polovinu njezinu ili trećinu njezinu, a i jedna skupina onih koji su s tobom,

odnosi se na Poslanikov, a.s., noćni namaz (tehedždžud) kojim je on tražio Allahovo, dž.š., zadovoljstvo. Ovdje saznajemo da je noćni namaz vremenski obavljao različito, ne uvijek isto. Također, i neki njegovi ashabi su to isto činili. Naredba na početku sure upućena je samo Poslaniku, a.s., ali su vjernici uz njega jarko željeli da ga u svemu slijede, pa i u pogledu noćnog namaza.

Allah određuje dužinu noći i dana, tj. Svevišnji Allah tačno zna koliko vi noću stojite u noćnom namazu.

On zna da vi to ne možete izračunati/izdržati te vam prašta – U to vrijeme, kada nije bilo satova, ljudi nisu znali koliko je tačno noći prošlo ili koliko je još ostalo, i bilo je teško izračunati koliko se vremena provelo na noćnom namazu; *te vam prašta* – Svevišnji zna da vjernici nisu u stanju stajati u namazu cijelu noć ili njezin veći dio pa im je oprostio i olakšao. Neki su iz ovoga shvatili da je noćni namaz bio obavezan i ashabima, ali ovdje se to sada svodi na dobrovoljni čin, dok Muhammedu, a.s., ta obaveza i dalje ostaje.⁹

Pa vi učite ono što je lahko iz Kur'ana – Dakle, od sada kada klanjate noćni namaz, ne obazirite se koliko ćete ostajati stojeći: pola noći, jednu trećinu, dvije trećine. Klanjajte onoliko koliko vam je lahko, tj. učite na stajanju u namazu iz Kur'ana ono što znate. Naime, namaz se produžava uglavnom zbog dužeg učenja Kur'ana na namazu. I kao što se na drugim mjestima u Kur'anu za namaz spominju njegovi dijelovi, tj. rukju i sedžda, ovdje se

sada spominje i treći obavezni dio namaza: učenje Kur'ana. Svi vjernici trebaju pokušati ustajati noću i klanjati makar dva rekata noćnog namaza (nafile), koji ne moraju biti dugi. Koristi ovog namaza su više-struke: jačanje tijela, pročišćavanje duše, navikavanje na noćni namaz, izbjegavanje opuštenog i luksuznog načina života itd.

On zna da će među vama biti bolesnih, i onih koji će putovati po svijetu tražeći blagodati Allahove, i onih koji će se boriti na Putu Allahovom, zato učite ono što vam je lahko iz njega – Iz ovog dijela ajeta razumijemo zašto je Svevišnji olakšao noćni namaz vjernicima. Navedena su tri razloga koji otežavanju njegovo obavljanje: bolest, putovanje (da bi se *tražile Allahove blagodati*, halal zaradilo za život – opisano na više mjesta u Kur'anu)¹⁰ i oružani oblik džihada.

I obavljajte namaz, i udjeljujte zekat, i Allahu zajam dajte draga srca – U ovom dijelu ajeta spominju se tri važne dužnosti: obavljanje pet dnevnih obaveznih namaza, davanje obaveznog zekata i davanje dobrovoljne sadake (potrebnima, za javno dobro, za liječenje...) Ovdje se dobrovoljna sadaka naziva *lijepim zajmom* (قَرْضًا حَسَنًا)¹¹ jer će nam se mnogo više vratiti na Ahiretu. Ovo bismo trebali imati na umu kada smo u prilici da udijelimo sadaku u ime Božije, s potpunim povjerenjem u Njega da će nam On to vratiti.

A dobro koje za sebe unaprijed pripremite naći ćete kod Allaha još boljim, i dobit ćete još veću nagradu! I tražite od Allaha da vam oprost! *Zaista Allah*

mnogo prašta i samilostan je – Za sva dobra djela koja činimo u pokornosti Svevišenjem Allahu i zarad Njegovog zadovoljstva, naći ćemo nagradu kod Njega, udvostručenu na budućem svijetu. Što više trebamo tražiti oprosta od Njega jer Njegovom milošću ulazimo u Džennet. Da bismo ušli u nj, prvo treba da nam On oprost; a On prašta i milostiv je prema onome ko Ga moli. Niko od nas nije bez nedostataka i zato nam je potrebno da Mu se obraćamo i molimo Ga za oprost. Neki učenjaci tvrde da je *istigfar* nakon namaza uzet iz ovog ajeta. Naime, Vjerovjesnik, a. s., bi nakon predavanja selama u namazu tri puta činio *istigfar*, tj. tražio oprost od Allaha. (Al-Tabarī, 2007:10/8278-8281; Al-Razī, 1981:30/186/188; Al-Šabūnī, 1981:3/469-470; Ibn Džuzejj, 2014:6/ 251-252)

Tefsirske poente

1. Potrebno je da se čovjek što češće i čvršće povezuje sa svojim Gospodarom putem namaza, učenja Kur'ana, zikira i potpunog posvećivanja.
2. Noćni namaz je posebna škola odgoja, discipline, ustrajnosti i iskrenosti prema Gospodaru.
3. Prema onima koji odbijaju Istinu treba biti strpljiv, lijepo ih izbjegavati, davati im vremena i ne uznemiravati ih.
4. Nakon svakog dobrog djela treba tražiti oprost od Svevišnjeg.
5. Većinu nereda na svijetu izazivaju ljudi luksuza.

⁹ Neki vele i da je onaj ko obavi vitr-namaz – ispunio ovu naredbu. Jedni vele da je ovo bio farz te je zamijenjen sa pet dnevnih namaza, a neki vele da je naredba ostala farz samo ljudima Kur'ana, onima koji su snažno vezani

za Kur'an (Ehlul-Kur'an). (Ibn Džuzejj, 2014:6/251)

¹⁰ Hazreti Omer je jednom rekao: "Stanje u kojem bih volio da me smrt zadesi – izuzev borbe na Allahovom Putu – jeste to da me ona zadesi dok prolazim

kroz planinski prijevoj u traganju za egzistencijom", a onda je izgovorio upravo ovaj ajet. (Al-Bayhaqī, *Šu'ab al-īmān*)

¹¹ Spominje se još i u: El-Bekare, 267; El-Hadid, 16

Literatura

- Al-Ālūsī, Maḥmūd (1985). *Rūḥ al-ma'ānī fī tafsīr al-Qur'ān al-'azīm wa sab' al-ma'ānī*. Beirut: Dār ihyā' al-turāṭ al-'arabī.
- Buhari (2008). *Sabihu-l-Buhari. Buharijeva zbirka hadisa*. Prev. Hasan Škapur i grupa prevodilaca. Sarajevo: Visoki saudijski komitet, Sarajevo, 2008
- Al-Ḥāzin (2004). *Lubāb al-ta'wīl fī ma'ānī al-Tanzīl*, Dar al-kutub al-'ilmiyya, Beirut, 2004, 4/358.
- Ibn 'Atīyya (2001). *Al-Muharrar al-waḡīz fī tafsīr Kitāb al-'azīz*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Ibn al-Ġawzī (2009). *Zād al-masīr fī 'ilm al-tafsīr*. Beirut: Dār al-fikr.
- Ibn Džuzejji (2014). *Olakšani komentar Kur'ana*. Sarajevo: Libris.
- Ibn Kaṭīr (1996). *Tafsīr al-Qur'ān al-'azīm*. Kuwait: Ġam'iyya ihyā' al-turāṭ al-islāmī.
- Al-Qurṭubī (1996). *Al-Ġāmi' li aḥkām al-Qur'ān*. Cairo: Dār l-hadīṭ.
- Al-Maydānī, 'Abd al-Raḥmān Ḥabannaka (2000). *Ma'arīḡ al-tafakkur wa daqā'iq al-tadabbur*. Beirut: Dār al-qalam
- Al-Māwardī (2012). *Al-Nukat wa al-'uyūn*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Maududi, *Tafhim al-Qur'an – The Meaning of the Qur'an*, <http://www.english-tafsir.com>.
- Muftić, Teufik (2017). *Arapsko-bosanski rječnik*. 4. izd. Sarajevo: El-Kalem.
- Al-Rāzī, al-Faḥr (1981). *Mafāṭih al-ḡayb*. Beirut: Dār al-fikr.
- Al-Šabūnī (1981). *Šafwa al-tafsīr*, Beirut: Dār al-Qur'ān al-karīm.
- Al-Suyūtī (s.a.). *Lubāb al-nuqūl fī asbāb al-nuzūl*. Beirut: Dār al-kutub al-'ilmiyya.
- Al-Suyūtī (s.a.b). *Asrār tartīb al-Qur'ān*. Cairo: Dār al-faḍīla.
- Al-Šawkānī (2007). *Faḥ al-Qadir*. Beirut: Dār al-ma'rifa.
- Al-Ṭabarī (2007). *Ġāmi' al-bayān 'an ta'wīl āy al-Qur'ān*. Cairo: Dār al-salām.
- Al-Zamaḡšarī (2005). *Tafsīr al-Kaššāf*. Beirut: Dār al-ma'rifa.

ألمير فاتيتش

سورة المزمل: الثبات على الطاعة

الموجز

يقدم المؤلف في هذا المقال تفسيراً لسورة المزمل، وهي السورة القرآنية رقم 73 وعدد آياتها 20. سُمِّيَتْ بمطلعها {يا أيها المزمل}. نزل معظم السورة في مكة (1-190)، في وقت مبكر، في السنة الرابعة من النبوة، على أصح المصادر، بينما نزلت الآية الأخيرة من هذه السورة، وهي الأطول أيضاً، في المدينة المنورة. وقد جاء في بعض الروايات أن المزمل هي ثالث ما نزل من الوحي (بعد الآيات الخمس الأولى من سورة العلق وأول سبع آيات من سورة المدثر). الموضوع الرئيس لسورة المزمل هو الثبات على الطاعة (العبادات)، والأوامر والنصائح الواردة في هذه السورة كانت في الأصل موجهة إلى محمد صلى الله عليه وسلم، ثم إلى جميع أتباعه، مع بعض الرخص.

الكلمات الرئيسية: المزمل، السورة 73، التفسير، الثبات، قيام الليل، الذكر، تلاوة القرآن، الصبر، الاستغفار.

Summary

SURAH AL-MUZZAMMIL:
PERSEVERANCE IN SUBMISSION

Almir Fatic

The author here presents a Tafseer of surah Al-Muzzammil, 73rd surah in the Qur'an, comprised of 20 ayahs. It was named after the word the surah begins with-l-muzzamil (the enshrouded one). The larger part of the surah is revealed in Makkah (1-190) in the early period, probably in the fourth year of the Messenger's mission, whereas the last, and the lengthiest ayah was revealed in Medina. Some sources suggest that this surah was a third revelation (after the first five ayahs of surah Al-'Aleq and the first seven ayahs of Al-mudessir surah). The main theme of surah Al-muzzammil is perseverance in submission (ibadat). Instructions and advice in this surah initially addressed the Messenger s.w.s. and later, with some amendments, included all his followers.

Keywords: Al-Muzzammil, 73rd surah, tafseer, perseverance, night prayers, zikr, recitation of the Qur'an, patience, forgiveness